

ÂŞIK PAŞA’NIN *GARİB-NÂME*’SİNDE DÜNYA METAFORU

Yrd. Doç. Dr. Muammer DOĞAN*

ÖZ: *Garib-nâme*, Âşık Paşa tarafından yazılmış 10.613 beyitlik ahlakî ve tasavvufî bir mesnevidir. Dilinin sade olması, özenle yazılmış bir nüshasının bulunması ve konularının çeşitliliği eserin dikkate değer özelliklerindedir. *Garib-nâme*’de yer alan pek çok kavramdan bir tanesi de dünya kavramıdır. Dünya kavramı / göstergesi eserde değişik gösterenlerle ifade edilmiştir. Bu kullanımlar neticesinde dilin metaforik bir yapıya kavuştuğu görülmüştür. Eserde dünya algısının pek çok metaforla ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada *Garib-nâme* ana hatlarıyla tanıtıldıktan sonra metafor terimi, klasik ve çağdaş anlayışa göre iki farklı biçimde ele alınıp açıklanacak. Âşık Paşa’nın tasavvufî düşünce sistemi göz önünde bulundurularak dünya metaforunun işlenişi üzerinde durulacak. Eserde dünya göstergesi ile ilgili tespit edilen metaforlar ve bunlarla verilmek istenen mesajlar belirtildikten sonra Âşık Paşa’nın dünya algısı ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, *Garib-nâme*, metafor, dünya, tasavvuf.

The ‘World’ Metaphor in Âşık Paşa’s *Garib-Nâme*

ABSTRACT: *Garib-nâme*, which consists of 10613 couplets and was written by Âşık Paşa, is a moral and sufistic masnavi. Among its most important features are its plain language, carefully-written transcript, and its diversity of subject matters. One of the many notions in *Garib-name* is the ‘world’ sign, which is signified through various signifiers. It is observed that the language in the work obtains a metaphoric structure. The perception of world is signified through various metaphors in the work. The aim of this paper is to present *Garib-name* with its main lines, and to explain the term metaphor from two points of view in terms of classical and contemporary approaches. By taking into consideration Âşık

* Aksaray Üni. S.Yazıcı Fen Ed. Fak. TDE Böl., muammerdogan@aksaray.edu.tr

Paşa's sufistic thought, I will discuss the world metaphor in Garib-name. After the metaphors and the themes regarding the 'world' signifier are remarked, Aşık Paşa's perception of the world will be propounded.

Key Words: Âşık Paşa, Garîb-nâme, metaphore, world, sufizm.

GİRİŞ

Âşık Paşa, 14. yüzyıl Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden biridir. Devrinin ilmî, edebî ve fikrî bakımdan önde gelen kültür merkezlerinden Kırşehir'de öğrenim görmüştür. Mutasavvıf bir şair olan Âşık Paşa, hayatı boyunca ilmî faaliyetlerle meşgul olmuş, halkı aydınlatmak için ciddi gayret sarf etmiştir.¹ Türk dil ve edebiyat araştırmalarının kaynak eserlerinden *Garîb-nâme*'si, 10.613 beyitlik ahlakî ve tasavvufî bir mesnevidir. Eserde tasavvuf, sistemli ve kapsamlı bir biçimde işlenmiştir. O dönemde sade bir Türkçe ile ele alınmış olması eserin değerini artırmıştır.

Çalışmamıza esas teşkil eden Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'si, 730 (1330) yılında aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Eser, Kemal Yavuz tarafından tıpkıbasım, transkripsiyonlu metin ve günümüz Türkçesine aktarma biçiminde dört cilt hâlinde yayınlanmıştır.

“Eserin başında, Farsça mensur bir dibâce bulunmaktadır. Bundan sonra gelen 228 beyitlik kısımda tevhidler, münâcât, Peygamber ile dört halifenin methine yer verilmiştir. Kutadgu Bilig’de de görülen bu tertipten sonra asıl bölümlere geçilir. Garîb-nâme’nin bölümleri onar kıssaya yer verir. On bölümde 100 kıssa bulunur gibi görünürse de, her bölümdeki kıssalar on ile çarpıldığı takdirde eserin en azından 550 konuyu işlediğini veya şairin bu kadar mesele üzerinde durduğunu belirtmek gerekir. Böylece açılan ve bu açılmada genişleyen, genişleyip büyürken de nizam ve intizamını koruyan, insanı daha ötelere çeken hendesî bir eserle karşılaşırız. İşte Garîb-nâme’nin belli başlı özelliği budur. Bu durum, şairinin ne derecede geniş bir düşünce ve ibretle baktığını, nasıl bir hayal gücüne sahip olduğunu, ne derecede görüş ve inceliklere dikkat ettiğini, ilmî titizliği ile nizam ve intizam içinde olduğunu göstermesi ve hikmet yönünü vermesi açısından da önem taşır. Bu yönden bakılınca eserde karşılaşılan şaşırtıcı durum, tertibi, orijinal olması ve bir benzerinin yazılmaması bakımından, kitabın niçin Garîb-nâme adı ile anıldığının da sebebidir. Ayrıca eser, tasavvufî

¹ Âşık Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında bkz. Elvan Çelebi 1995, Köprülü 1975, Kut 1991.

yönde Hakk'a kavuşmanın sırlarını vermesi bakımından da önemlidir."

Eser; konularının çeşitliliği, dilinin sade olması, özenle yazılmış hareketli bir nüshasının bulunması gibi özelliklerden dolayı Eski Anadolu Türkçesi dil incelemelerinde önemli bir yere sahiptir (Ercilasun 2004: 446). On bölümden oluşan bu hacimli telif eserin her bölümünde ayrı ayrı on kıssaya yer verilmesi ve kıssaların büyük bir düzenle genişlemesi onun önemli özelliklerinden biridir. Eser bu özelliği, zengin içeriği ve kendi içerisindeki konu bütünlüğüyle araştırmacıların da dikkatini çekmiştir:

"Konuların işlenişinde mücerret manada ilkten sona, parçadan bütüne, süfliden ulvîye, ruhanîden cismanîye, dıştan içe; müşahhas manada ise gözden gönüle, deriden ete, damara, kana, sinire, kemiğe, iliğe, bağırdan kola, ele, parmaklara doğru ibret ve hikmetler dolu bir seyir dikkatleri çeker." (Feyzioğlu 1996: 6).

Eserin hacimli olması bazı beyitlerin aynen veya birbirine çok benzer biçimde kullanılmasına sebep olmuştur. *Garîb-nâme*'nin açık ve çekiçi bir anlatımı, anlaşılır bir dili vardır.

Eserin dikkat çeken bir diğer özelliği, Arapça ve Farsça tamlamaların sadece gerek duyulduğu yerlerde kullanılmış olmasıdır. Hatta pek çok yerde Arapça ve Farsça kelimelere yer verilmemiştir. Bu yönüyle eser açık ve sade bir anlatıma sahiptir. Eserde ayrıca pek çok arkaik kelime mevcuttur²: *ag-*, "yüksel-", *agu / agı* "zehir", *agırla-* "yüce tut-", *alda-* "aldat-, kandır-", *ar-* "yorgun düş-", *berk* "sıkı, sağlam", *buñ / muñ* "sıkıntı", *çapın-* "koşuş-, yönel-", *çeri* "asker" *dün* "gece", *ır-* "uzaklaş-", *kirtü / girtü* "gerçek", *ög* "akıl", *süñük* "kemik", *tan* "acayip, şaşılacak şey", *tap-* "bul-", *ün* "ses", *ünde-* "seslen-", *yavuz* "kötü", *yigreg* "üstün", *yumuş* "hizmet" gibi kelimeler eserde arkaik unsur olarak tespit edilen kelimelerden bazılarıdır (İlhan 2013: 190-192).

Garîb-nâme, 14. yüzyılda Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış Türk edebiyatının en büyük mesnevisidir. Eserde tasavvuf, sistemli ve kapsamlı bir biçimde ayrıntılarıyla işlenir. Yazarının eserin dili ile ilgili belirtilen tutumu, eserin Türk dil tarihi bakımından önemini bir kat daha artırır. *Garîb-nâme*, ele aldığı pek çok konu ile devrinin sosyal ve kültürel yönü hakkında bilgiler verir. Düzeni ve konuların ele alınışı bakımından da benzeri bulunmayan orijinal bir eserdir.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: İlhan 2013, Üşenmez 2013

1. Metafor Terimi

Geçmişten günümüze insanoğlu ifade etmek istediği kavramları daha basit, çarpıcı ve iz bırakacak bir biçimde ortaya koymak istemiştir. Bunun için de dilde yer alan sözcüklere farklı anlamlar yüklemiş, böylelikle dil ve düşüncenin ufku genişletilmiştir. Metaforlar da dilde anlatımı güçlü kılmak, canlandırmak için başvurulan unsurlardan biridir. Günümüzde metafor terimi, klasik ve çağdaş anlayışa göre iki farklı biçimde ele alınıp açıklanmaktadır.

Klasik anlayış, metaforu dil içerisinde bir söz sanatı olarak görür. Bu görüş, Aristo'nun *Poetika* adlı eserindeki tanımına kadar uzanır. Aristo metaforu bir sözcüğe kendi anlamı dışında başka bir anlam verilmesi şeklinde tanımlar (Tunalı 2004: 4). Metafor teriminin Türkiye'deki çalışmalarda istiare, eğretilme/iğretilme, deyim aktarması gibi kavramlarla karşılandığını görmekteyiz.

Doğan Aksan, metaforu şiir dilinde aktarmalar başlığı ve deyim aktarmaları alt başlığı altında değerlendirir ve "*Aralarında uzak yakın ilgi (benzerlik, işlev ilgisi, yakınlığı) bulunan iki şey arasında bir benzetme yoluyla ilişki kurarak birinin adını ötekine aktarma eğilimi sonucunda oluşan dil olayı.*" şeklinde tanımlar (Aksan 2005: 127). Aksan, deyim aktarmalarını insandan doğaya aktarma, doğadan insana aktarma, doğadaki nesnelere arasında aktarma, somutlaştırma ve duyular arasında aktarma biçiminde sınıflandırır (Aksan 1997: 62-68).

Günay Karaağaç ise, "iğretilme" başlığı altında şu tanımları verir: "*Bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur. Gösteren olmak kendisi dışında başka bir varlığı işaret etmektir.*" (Karaağaç 2013: 307)

Cem Dilçin, istiarenin hem mecaz hem de bir benzetme sanatı olduğu görüşündedir. Bir şeyin kendi adının dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adı ile anılması neticesinde istiarenin ortaya çıkacağını belirtir (Dilçin 2000: 412). Bilgegil, istiareyi arada bir engel bulunması şartıyla, bir sözün benzerlik ilgisiyle kendi anlamı dışında kullanılması sanatı olarak tanımlar (Bilgegil 1989: 154). Bu çalışmaların dışında Yekta Saraç (2006: 118), Numan Külekçi (2005: 51), İsa Kocakaplan (1992: 63), Menderes Coşkun (2007: 66) istiare kavramını kullanan diğer araştırmacılarından bazılarıdır.

Lakoff ve Johnson'un 1980 yılında yayınladıkları *Metaphors We Live By* (Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil) isimli eserle ortaya koydukları "Çağdaş Metafor Teorisi", metafor kavramının ifade alanını ge-

nişletmiştir. Onlara göre metafor, salt bir söz sanatı değil dilin ve insan zihninin en temel çalışma biçimlerinden biridir.

Lakoff ve Johnson, sadece dilde değil, düşünmede ve eylemde kullandığımız kavramsal sistemimizin metaforik bir doğasının olduğunu vurgularlar. Onlara göre *Metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir* (Lakoff Johnson 2010: 25-27). Bu bağlamda Lakoff ve Johnson metaforları, yönelim metaforları ve ontolojik metaforlar olmak üzere iki ana başlık altında incelerler. Varlık ve madde metaforları (Şey ve töz metaforları), kişileştirme metaforları, taşıyıcı metaforlar ve yapı metaforları ontolojik metaforlar içerisinde değerlendirilmiştir (Lakoff Johnson 2010).

Ontolojik metaforlar; olayları, eylemleri, aktiviteleri ve durumları kavramak için kullanılan metafor türüdür. Fiziksel nesnelere ve tözlere ilişkin tecrübeler kavrayışa ilave bir temel sağlar. Tecrübeleri fiziksel nesne ve tözlere göre kavramak, kişiye tecrübesinin unsurlarını ayırt etme ve onları somut şeyler olarak veya tek biçimli tözler olarak ele alma imkânı sağlar (Lakoff Johnson 2010: 36-37). Erdem'e göre ontolojik metaforlar; olaylara, hareketlere, duygulara ve fikirlere varlıklar ve maddeler olarak bakış yollarıdır (Erdem 2003: 177). Yunusoğlu ise ontolojik metaforları; hareket, duygu, fikir gibi soyut varlıkları bir nesne, bir madde, bir kapsayıcı ya da insan olarak somutlaştıran metaforlar şeklinde tanımlar (Yunusoğlu 2006: 55). Aksan, ontolojik metaforları somutlaştırma başlığı altında ele alıp açıklar (Aksan 1997: 66). Bütün bu yaklaşımlar göz önüne alındığında ontolojik metaforlar, soyut bir kavramın daha kolay anlaşılabilmesi için bir kavram, hareket veya durumun nesne, madde ya da insana aktarılarak ifade edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu aktarma işleminde “*kaynak alan*” ve “*hedef alan*” olmak üzere iki alan mevcuttur. Kaynak alan metaforlu bir imaj, hedef alan ise metaforlu değişimi kabul eden alandır (Kemal, 2003: 38).

Yönelim metaforları ise bir kavrama uzay ve mekân yönelimi veren metafor türüdür. Bu türde ön-arka, beri-öte, derin-satıh, merkez-çehre gibi mekânsal yönelimler bakımından birbiriyle ilişki içerisinde olan kavramlar mevcuttur. Yönelim metaforları, hayatımız boyunca kazandığımız fiziksel ve kültürel tecrübelerimizle doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte kültürden kültüre değişebilir (Lakoff Johnson 2010: 36).

2. Garîb-nâme'de Dünya Metaforunun İşlenişi

Âşık Paşa, Türk Tasavvuf Edebiyatının ilk temsilcilerindendir. Onun dinî, tasavvufî ve öğretici bir eseri olan *Garîb-nâme*, Anadolu'da Türk Tasavvuf Edebiyatının en eski ve tesirli eserlerinden biridir (Şen-

türk-Kartal 2012: 85). Âşık Paşa'nın dünyaya bakış açısını onun tasavvufi düşünce sisteminden bağımsız ele alamayız.

Tasavvufi düşüncede dünya, insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey olarak ifade edilir (Uludağ 2002: 111). Nitekim tasavvufun düşünce esasları Kur'an ve sünnete dayanmaktadır. Kur'an'da dünyanın bir imtihan yeri olduğu³, amaçsız ve boş yere yaratılmadığı⁴, dünya hayatının kısa ve geçici olduğu⁵, oyun, eğlence ve oyalanmadan ibaret olduğu⁶, dünyanın aldaticılığı⁷ ve süslendiği⁸ ifadeleri yer almaktadır. Esasında burada dünya kavramının coğrafi bir terimden ziyade ahlakî değer arz eden bir kavram olduğu belirtilmektedir. Burada dünyanın kendisi değil, kişinin zihnindeki dünya düşüncesi, algısı kastedilmektedir.

Âşık Paşa, *Garib-nâme*'de dünya ile ahiretin iki ev olduğunu ama son durağın ahiret evi olduğunu ifade eder:

İki evdür dünya ile âhiret

Âhiretdür menzilümüz 'âkibet (C I/1, S 153 / B 675)

Dünyanın sıkıntılı, dar, içi hile ve tuzaklarla dolu, savaşılmı mücadele edilen bir ev olduğu görüşündedir:

Dünya bir evdür karañu tünd ü teng

İçi tolu mekr ü hile harb u ceng (C II, S 857 / B 10091)

Dünya ile ilgili olumsuz bakış açısı bu beyitte açık bir biçimde görülmektedir. Aynı zamanda *Garib-nâme*'de bu olumsuz bakış açısını gösterir mahiyette pek çok metaforlu beyit tespit edilmiştir.

Âşık Paşa, dünyanın gelip geçiciliğini, vefasızlığını, Hak yoluna engel teşkil ettiğini, zorluklarla dolu olduğunu anlatan pek çok metaforik ifadenin yanında dünyanın ilim tahsil edilmesi gereken, hayata ibret gözüyle bakılması lazım gelen bir yer olduğunu da ifade eder. Âşık, dünyaya tasavvufi düşünce sistemiyle aynı perspektiften bakar. Ona göre ahiret ile karşılaştırıldığında dünya arzu edilen bir mekân değildir. Dünyanın insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren bir yer olduğu görüşü

³ Mülk, 67/2; Enbiya, 21/35

⁴ Enbiya, 21/16-17; Kehf, 18/7

⁵ Rum, 30/55; Naziat, 79/46

⁶ Hadid, 57/20; Muhammed, 47/36; En'am, 6/32

⁷ Fatır, 35/5, Araf, 7/51; Casiye 45/34-35

⁸ Al-i İmran, 3/14; Kehf, 18/46.

eserde hâkim olan temel düşüncelerdendir.

Garîb-nâme'de dünya metaforunun kullanımını tespit edebilmek için dünya, dünne, cihan, meydan, yir, yir yüzü kelimeleri taranmıştır. Eserde, dünya kelimesi toplam 479, dünne kelimesi 55, cihan kelimesi 164, meydan kelimesi 1, yir sözcüğü 4, yir yüzü⁹ tamlaması da 44 kez kullanılmıştır. Bununla birlikte *dünya* kelimesi ve eş anlamlıları ile ilgili metaforlu beyit sayısı toplam 58'dir.

Garîb-nâme'de dünya kelimesi ile ilgili kavramların birbiriyle mekânsal olarak ilişki içinde olduğu (aşağı-yukarı, içeri-dışarı, ön-arka, sıg-derin) metafor türü olan yönelim metaforlarına örnek teşkil edecek bir kullanım tespit edilememiştir. İnceleme konumuz ile ilgili tespit edilen metafor türü, ontolojik metaforlardır. Ontolojik metaforlar da şu şekilde kendi içerisinde tasnif edildi:

- a) Kaynağını Cansız Varlıklardan ve Maddelerden Alan Metaforlar
- b) Kaynağını Tabiattan Alan Metaforlar
- c) Kişileştirme Metaforları

1. Garîb-nâme'de Dünya ile İlgili Ontolojik Metaforlar

Yukarıda belirtildiği üzere *Garîb-nâme*'de ontolojik metaforlar üç ana başlık altında ele alınıp incelenmiştir:

1.1. Kaynağını Cansız Varlıklardan ve Maddelerden Alan Metaforlar

1.1.1 Dünya Mekândır

Garîb-nâme'de *Dünya mekândır* üst metaforu sıklıkla kullanılmıştır. Dünya kavramının temel anlamı Türkçe sözlükte, “*Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü*” şeklinde açıklanır (TS, 2011: 736). Eserde incelenen dünya kavramı ile kastedilmek istenen, insanların hayatlarını devam ettirdikleri coğrafi bir terim olarak ele alınan dünya değildir. Böyle bir anlamlandırma, ele alınan konunun kapsamını ifade etmede yetersiz kalan daraltıcı bir yaklaşım olur. Burada asıl ifade edilmek istenen kavram, klasik Türk şiiri metinlerinde yer alan ve *cihân*, *çarh*, *dehr*, *felek* gibi kelimeler ile ifade edilen, kaderin hükmünü icra ettiği soyut yönü ağır basan dinî ve ahlakî bir kavramdır. Esasında öncesinde de be-

⁹ Çalışmada *yir yüzü* kelime grubunun ‘arz, yer kabuğu’ anlamında coğrafi bir terim olarak kullanımları da mevcuttur. Bu tür kullanımlar metaforik özellik taşımayan kullanımlar olduğu için çalışmadaki tarama kapsamının dışında tutulmuştur.

lirtildiği üzere tasavvufî düşünce sisteminde dünya kavramı ile kişinin zihnindeki dünya algısı, dünya düşüncesi kastedilmektedir. Bu yönüyle Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'sindeki dünya kavramı, devrinin tasavvufî dünya algısı ile paralel bir görünüm arz eder.

Dünya mekândır üst metaforunun *Garîb-nâme*'de somut ve soyut mekânlar olmak üzere iki alt başlık altında yer aldığı tespit edilmiştir:

1.1.1.1. Somut Mekânlar

1.1.1.1.1. Dünya Evdir

İki evdür dünya ile âhiret

Âhiretdür menzilümüz 'âkibet (C I-1 S 153 / B 675)

(Dünya ile ahiret iki evdir, bizim de son durağımız ahiret evidir.)

İşid imdi her mekânûn adını

Kim bilesin uşbu sözün dadını (C I-2 S 699 / B 3397)

Ol mekânûn birisi maşrık-durur

Kim güneş andan dogar aydın virür (C I-2 S 699 / B 3398)

Biri magribdür ki gün anda batar

Ol batıçak karañu mülki dutar (C I-2 S 699 / B 3399)

Birinüñ adı cenûbdur muhtasar

Kim harûr her dem-be-dem andan ese (C I-2 S 699 / B

3400)

Birine hod ma'rûf eydürler şimâl

Dört mekândur dört yaña dutdı kemâl (C I-2 S 699 / B 3401)

Dört mekândur dört rükündür dört yaña

Dört divâridur cihânûn görseña (C I-2 S 699 / B 3402)

(Şimdi her bir makamın adını işit de bu sözün tadına var. O mekânın birisi güneşin doğup aydınlık verdiği doğu tarafıdır. Biri günün battığı, batınca karanlığın ülkeyi kapladığı batıdır. Biri kısaca güney diye anılan, sıcak rüzgârların durmadan estiği yerdir. Birine herkesin bildiği gibi kuzey derler. Bu dört taraf, dört yanı eksiksiz tutmuştur. Dört yanda-ki bu dört mekân, bir baksana cihanın dört duvarı gibidir.)

TÜBAR-XXXVII / 2015-Bahar / Âşık Paşa'nın Garîb-nâme'sinde...

Pes bu dünyâ bir ev oldu key ulu

Ev içi 'ibret-ile ni'met tolu (C I-2 S 699 / B 3405)

(Sonra bu dünya çok büyük, içi ibret ve nimetlerle dolu geniş bir ev oldu.)

Dünya bir evdür karañu tünd ü teng

İçi tolu mekr ü hîle harb u ceng (C II-2 S 857 / B 10091)

Ol karañu ilm ile aydıñ olur

Sulha döner ceng ü tarı giñ olur (C II-2 S 857 / B 10092)

(Dünya karanlık, sıkıntılı, dar, içi hile ve tuzak dolu, savaşılıp mücadeledilen bir evdir. O karanlık, ilim ile aydınlanır. Yine ilim sayesinde savaş barışa, sıkıntı ve darlık da neşe ve bolluğa döner.)

Dünyanın ahiret ile birlikte kişinin yaşamını sürdüreceği mekânlardan biri olduğu ifade edilmektedir. Lakin kişinin esasında gerçek mekânının ahiret olduğu gerçeği de dile getirilmektedir.

Dünya, bazı kişiler için ibret alınıp hayran olunacak bir ev iken kimileri için de nimetlerle oyalanıp asıl vazifenin unutulduğu bir ev olarak gösterilmektedir.

Dünya ile ilgili olumsuz bakış açısı, 10091. beyitte daha açık bir biçimde gözler önüne serilmektedir. Bu beyitte dünya; karanlık, kişiye sıkıntı veren, dar ve içi tuzaklarla dolu mücadeledilen bir evdir.

Bütün bu beyitlerde yer alan **dünya evdir** alt metaforundan hareketle dünya mekândır metaforuna ulaşılmaktadır.

Kaynak Alan: Ev

Hedef Alan: Dünya

1.1.1.1.2. Dünya Saraydır

Uşbu 'âlem bağçadır dünyâ sarây

Bu sarâyda kim ganîdür kim gedây (C I-1 S 503 / B 2415)

(Bu âlem bahçe, dünya da saraydır. Bu sarayda kimi dilenci kimi de zengindir.)

Kaynak Alan: Saray

Hedef Alan: Dünya

Kaynak Alan: Saray

Hedef Alan: Dünya

Kaynak alan saraydan hareketle dünya bir saray olarak algılanmış ve bunun neticesinde metaforik bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu alt metaforla

da dünya mekândır metaforu oluşmuştur.

1.1.1.1.3. Dünya Bir Kervansaraydır

Dünya bir kervânserâdur bî-vefâ

Bu sarây nakşı bulardur¹⁰ iy safâ (C II-1 S 373 / B 7570)

(Dünya vefasız bir kervansaraydır. Ey gönlü açık kişi! Bunlar da bu sarayın nakışlarıdır.)

Kaynak Alan: Kervansaray **Hedef Alan:** Dünya

Kervansaray kaynak alanı ile bu dünyanın geçiciliği ifade edilmek istenmiştir. Çünkü kervansaray, insanın sürekli kalacağı, hayatını orada devam ettireceği bir mekân değildir. Kervansaray, geçici bir mekândır. Dünya da vefasız bir kervansaray gibi algılanmış ve dünya mekândır metaforu oluşmuştur.

1.1.1.1.4. Dünya Değirmendir

Dünyada çok san 'ata bakdı gözüm

İlla bir san 'atdadur şimdi sözüm C II-1 S 421 / B 7756

Halk degirmen diyüp ad eydür aña

Diñle uşbu hikmeti batgıl taña (C II-1 S 421 / B 7757)

(Dünyada sayısız sanat gördüm. Şimdi bunlardan gördüğüm birini anlatacağım. Halk ona değirmen diye ad vermiştir. Artık bunu dinle de şaşıp kendinden geç.)

Bir degirmen gördüm uşbu 'âlemi

Taşları yir gök ü unu âdemi (C II-1 S 415 / B 7788)

(Ben âlemi taşları yer ve gök, buğdayı da insan olan bir değirmen gibi gördüm.)

Bu degirmen niçe renkler döndürür

Niçe halkı ögidüben indürür (C II-1 S 415 / B 7791)

İy niçe saçlar sakallar oldı boz

¹⁰ Âşık Paşa'nın "bulardur" sözünden kastettiği geçici bir konaklama yeri olan dünyanın içerisinde yer alan dokuz tabaka olarak isimlendirdiği dokuz varlıktır. Bunlar; maden, bitki, hayvan, insan, melek, cin, şeytan, peri ve gaybî insanlardır (bkz. Yavuz 2000c: 349-373).

TÜBAR-XXXVII / 2015-Bahar / Âşık Paşa'nın Garîb-nâme'sinde...

İy niçe ak yüzler üzre kondı toz (C II-1 S 415 / B 7792)

İy niçe serverleri kim dün ü gün

Çevrinüben bu degirmen eyler un (C II-1 S 415 / B 7793)

Bakdı gönlüm bu degirmen çarhına

Añladum kim kendü ne'ymiş çarhı ne (C II-1 S 416 / B 7794)

Gördüm anuñ çarhını kim hî döner

Döndüginçe öginür bu halk iner (C II-1 S 416 / B 7795)

Çarhı çarha beñzedürsem tañ degül

Gerçi kim bu çarh anuñla deñ degül (C II-1 S 416 / B 7796)

(Bu değirmen gibi olan felek ne oyunlar eder ve ne kadar mahlük varsa hepsini öğütüp aşağı döker. Dikkat et de nice saç ve sakalın ağardı-ğımı, nice güzel yüzlerin tozlandığını gör. Bu değirmen nice önde gelenleri, gece gündüz dönerek un haline getirmektedir. Gönlümle bu değirmenin çarkına baktım, kendinin ve dönüşünün ne olduğunu anladım. Çarkını durmadan döner gördüm. Döndüğü müddetçe de bu halkı yok ettiğine baktım. Değirmenin çarkını, her ne kadar eşit değilse de feleğe benzetirsem buna şaşılmaz.)

Zi degirmen çarhı kim ol çarh-durur

Zi Çalap emri ki anı hî döndürür (C II-1 S 417 / B 7804)

(O felek nasıl bir değirmendir bilir misin, onun çarkı felek olmuştu ve onu Allah emri durmadan döndürmektedir.)

Yir ü gökdür bu degirmen taşları

Ögidür bir demde yüz biñ başları (C II-1 S 419 / B 7808)

(Bir anda yüz binlerce insanın başını öğüten bu değirmenin taşları yer ve göktür.)

Rûzigâr geçdükçe bu halk tîz ölür

Dişenür ya 'nî degirmen tîz olur (C II-1 S 419 / B 7811)

Bu degirmen dânesi halkdur 'ayân

Öginür hî durmadın bellü beyân (C II-1 S 419 / B 7812)

Saç sakal ilkin karayken boz olur

Soñra şöyle öginür kim toz olur (C II-1 S 419 / B 7813)

Hîç dükenmez bu degirmen dânesi

Öginür her gün tolar peymânesi (C II-1 S 419 / B 7813)

(Zaman geçtikçe bu insanlar çabuk çabuk ölürler. Böylece değirmen dişenir, keskinleşir ve yenilenir. Bu değirmenin buğdayı halktır, onlar da açık şekilde devamlı öğünüp yok olurlar. Saç sakal önceleri siyah iken bozlaşır, sonra da öğünüp büsbütün varlığını kaybeder ve toz olup yiter. Sonra bu değirmenin tanesi hiç tükenmez, her gün öğünüp ölçeceği durmadan dolar.)

Çünkü bildüñ bu degirmen ne-y-imiş

Buğdayı halk böyle çok kanda-y-ımış (C II-1 S 421 / B 7818)

(Bu değirmenin niceliğini, buğdayının insanlardan meydana geldiğini ve nasıl çok olduğunu şimdi bildin.)

Gördi 'âlem bir degirmendür dürüst

Her ne gelse öğidür çâlâk ü çüst (C II-1 S 427 / B 7850)

Kendü düşmiş iki taş ortasına

Öginür ü zehresi yok kim tına (C II-1 S 427 / B 7851)

Dökülür diş gün günün göz çöngelür

Hûb u zîbâ şekli zîşt ü neng olur (C II-1 S 427 / B 7852)

Bu degirmen dün ü günü döndürür

Ögidür gör unluğına indürür (C II-1 S 427 / B 7853)

(Âlemi ne gelirse gelsin doğrudan doğruya öğüten çabuk ve hareketli bir değirmen gördü. Kendinin de iki taş arasında öğündüğünü, buna aldırış edip korkmadığını anladı. Dişler dökülür, günden güne gözler çukurlaşır ferî gider. Güzellik ve çekicilik de yerini çirkinliğe bırakır ve utanma başlar. Bu felek değirmeni gece gündüz döndürür, öğütür ve unluğuna indirir, buna ibretle bak.)

Kaynak Alan: Değirmen **Hedef Alan:** Dünya

Bu dünya Allah'ın emri ile dönüp duran bir değirmendir. Nasıl ki değirmen buğdayı öğütüp un haline getiriyorsa bu dünya da içerisinde ne kadar mahlûk varsa hepsini öğütecektir. Aşık Paşa, *dünya değirmendir* alt metaforuyla dünya hayatının geçiciliğini ve insan hayatının da er geç sona ereceği gerçeğini belirtmek istemiştir.

1.1.1.1.5. Dünya Mektep-hânedir (Okuma Yeridir)*Dünya mekteb-hânedür cümle kula**Kul gerek kim bunda hak 'ilmin bile (C II-2 S 709 / B 9310)*

(Dünya herkes için bir okuma yeridir. Kulun Hak ilmini burada okuyup anlaması gerekir.)

Âşık Paşa, insanın Allah ilmini bilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü ilmin dünya malından daha üstün olduğuna inanır ve ona değer verilmesi gerektiğini düşünür. Mal insanı geri koyarken ilim Hakk'a kavuşturur. Çünkü âlimlerin Allah katında değerleri büyüktür ve halk içinde de onların yeri başköşedir. Ona göre önemli olan kişinin okuması, okuduğunu bilmesi, öğrendiği üzere amel etmesi ve bunların Allah katında kabul görmesidir. Yukarıdaki beyitte dünya Hak ilminin öğrenileceği bir mektephâne olarak sunulmaktadır. Bu metaforik ifade neticesinde *dünya mekândır* metaforu oluşmuştur.

Kaynak Alan: Mektephâne **Hedef Alan:** Dünya

1.1.1.1.6. Dünya Külhandır (Hamam Ocağıdır) / Zindandır*Ahîret firdevs bu külhan-durur**Aña baksañ bu cihân zindân-durur (C I-2 S 917 / B 4528)*

(Ahiret cennet bahçesi bu dünya ise, hamam ocağı gibidir. Ahirete göre bu dünya bir zindandır.)

Âşık Paşa, bu beyitte dünyanın ahirete nispetle istenmeyen, rahatsızlık verici, bunaltıcı bir yer olduğunu *dünya bir külhandır* (hamam ocağıdır) metaforu ile anlatmıştır. Beyitin ikinci dizesinde de ahiret dünya kıyaslaması devam etmektedir. Dünyanın ahirete göre bir zindan hükmünde olduğu gerçeği dile getirilmiştir. Dolayısıyla bu dizelerde *zindan* alt metaforu kullanılmıştır. Âşık Paşa'nın bu metaforları kullanmasındaki maksat, insanın ahirete göre hayatını şekillendirmesi, oraya göre yaşaması gerçeğini bildirmek içindir.

Kaynak Alan: Külhan/Zindan **Hedef Alan:** Dünya

1.1.1.1.7. Dünya Seyrândır (Gezinti yeridir)*Pes cihânı 'ıška seyrân eyledi**Dostlara 'ışk virdi hayrân eyledi (C II-1 S 179 / B 6562)*

(İşte bu dünyayı aşk için gezinti yeri yaptı. Sevdiklerine aşk verdi ve onları kendinden geçirdi.)

Türk Tasavvuf Edebiyatının özünü “aşk” oluşturur. Bilindiği üzere tasavvufun özü, *Ben bir gizli hazine idim bilinme istedim ve âlemi yaratım* kutsi hadisine dayandırılır. Aşk insana yolunu gösteren ve onu menziline ulaştıran kılavuzdur. İnsan-ı kâmil olmanın yolu âşık olmaktan geçer.

Âşık Paşa’ya göre Allah, bir kulunu severse onu doğru yola sevk etmek maksadıyla aşkıyla müşerref kılar. Böylece Allah aşkıyla yanan, nefsin isteklerinden arınan o kul, kendinden geçer ve tamamen Allah’a yönelir. İşte dünya bu yönüyle bir gezinti yeridir. Bu metaforik ifade ile de *dünya mekândır* metaforu oluşturulmuştur.

Kaynak Alan: Seyrân **Hedef Alan:** Dünya

1.1.1.1.8. Dünya Ülkedir

Birlik ehli hoş geçirür vaktını

Birikenler dutdı dünyâ tahtını (C I-1 S 87 / B 341)

(Birlik içinde olan üzüntüden uzaktır, böyle kimseler dünyaya sultan olmuşlardır.)

Göz alur nakşı virür cân mülkine

El çıkarur uşbu cihân mülkine (C I-1 S 459 / B 2199)

(Göz nakışları ve işlemleri alıp can ülkesine ulaştırdınca, el onu bu dünya memleketine getirir.)

Kaynak Alan: Ülke **Hedef Alan:** Dünya

Yukarıda yer alan iki beyitte yer alan *dünya tahtı* ve *cihan mülki* kelime grupları bu dünyanın bir ülke, bir memleket olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Böylece *dünya ülkedir* alt metaforuyla *dünya mekândır* metaforu ortaya çıkmaktadır.

1.1.1.1.9. Dünya Yıkılacak Yapıdır

Mâyil olup kovduğumuz dünyedür

Bâki degül yıkılası bünyedür (C I-1 S 167 B / 749)

(Ele geçirmek için ardına düştüğümüz dünya, sonsuz olmayıp yıkılacak bir yapıdır.)

Kaynak Alan: Yıkılacak Yapı **Hedef Alan:** Dünya

Âşık Paşa, bir beytinde (bkz. C I/2 S 153 / B 679) kişinin dünya için yaptığı her şeyin bir gün yerle bir olup yıkılacağını lakin âhret için

yapılanların ebediyen kalacağını ifade eder. Burada da insanların tutkulu bir biçimde ardından koştukları dünya yıkılacak bir binaya benzetilmiştir.

1.1.1.1.10. Dünya Misafirhanedir

Üç bölükdür ne ki halk var dünyada

Her biri bir iş-ile geldi ada (C I-1 S 349 / B 1651)

(Dünyadaki insanlar üç bölüktür ve bunların hepsi bir işte şöhret bulmuştur.)

Degme birnüñ işleri elvân-durur

Cümlesi bu dünyada mihmân-durur (C I-1 S 349 / B 1652)

(Her birinin işleri çeşit çeşit olup, bunların hepsi dünyada misafirdir.)

Bu beyitlerde dünyanın geçiciliği üzerinde durulmuştur. İnsanlar dünyada bir misafir gibi düşünülerek *dünyanın bir misafirhane olduğu* metaforu oluşturulmuştur.

Kaynak Alan: Misafirhane **Hedef Alan:** Dünya

Dünya sürekli kalınacak, yerleşilecek bir yurt değildir. Belli süre kalımdıktan sonra gidilecek bir mekândır. Âşık Paşa da burada *misafirhane* alt metaforuyla bu gerçeği ifade etmek istemektedir.

1.1.1.1.11 Dünya bir sahadır / meydandır

Geldi sürdi her birisi nevbetin

Çok segirtti uşbu meydânda atın (C II-1 S 435 / B 7887)

(Her biri gelip bu dünya sahasında çok at koşturdu ve ömrünü tamamlayıp gitti.)

Bu beyitte, dünya âhiret menziline önce üzerinde kısa bir süre hüküm sürülen bir meydan olarak ifade edilmiştir.

Kaynak Alan: Meydan **Hedef Alan:** Dünya

1.1.1.1.12. Dünya bahçedir

Bagçe bu dünya-durur kim eyledi

Anuñ-ıla cümle halkı toyladı (C I-1 S 333 / B 1578)

(Bahçe ise bu dünyadır, bütün insanlar bu dünyada doyarlar.)

Kaynak Alan: Bahçe **Hedef Alan:** Dünya

Dünya, insanlara pek çok nimetin verildiği büyük bir bahçedir. İnsanlar bu nimetlerden istifade ederler. Beyitte *dünya bir bahçedir* alt metaforu açık bir biçimde görülmektedir.

1.1.2. Dünya Perdedir

Zîra dünyâ perdedür halk yolına

Halkı komaz kim vara hak yolına (C I-1 S 111 / B 460)

(Çünkü Dünya Hak yoluna ulaşmak isteyen insan için bir perdedir. İnsanların Hak yoluna varmalarına mani olur.)

Yalñuzın kuvvet kanı kim yol aça

Bu kamu perdeleri yırtıp geçe (C I-1 S 111 / B 461)

(Tek başına bu perdeleri yırtıp geçecek, yolu açacak bir kuvvet görülmüş müdür?)

Kaynak Alan: Perde **Hedef Alan:** Dünya

Dünya insanların Hak yoluna mani olan bir engeldir. İnsanların bu engeli tek başlarına aşmaları mümkün değildir. Bu gerçeği ifade etmek için *dünya perdedir* alt metaforu kullanılmıştır.

Soyut Mekânlar

1.1.1.2.1. İki Dünya Metaforu

Garîb-nâme, dinî-tasavvufî ve ahlakî konuların işlendiği bir mesnevidir. Dolayısıyla ahiret inancı da eserin içerisinde sıklıkla vurgulanır. On bölümden oluşan eserin ikinci bölümünün birinci bahsinde dünya ve ahiret anlatılır (Yavuz 2000a: 151-157).

Eserde yer alan *iki cihân*, *dü cihân* kelime grupları ile dünya dışında ikinci bir dünyadan bahsedilmektedir. Kastedilen bu dünya, ahiret yurdudur. İslam dini esaslarına göre kişi bu dünyadaki yaşantısının sona ermesi ile cennet ya da cehenneme gidecektir. Yani ahiret inancına göre kişi öldükten sonra diğer bir dünyaya geçecektir. Ahiret, burada kişinin yaşadığı dünyadan hareketle algılanmıştır. Dolayısıyla kişinin öldükten sonra gideceği yer de yaşanılan dünya gibi algılanmıştır. Sonuç olarak ahiret, eserde İslam dini esaslarına göre başka bir dünya metaforu ile ele alınmıştır.

Yaradan iki cihân bünyâdın ol

Âşikârâ vü nihân kamusun ol (C I-1 S 35 / B 108)

(Gizli olsun, açık olsun her iki dünyanın yaratıcısı da O'dur.)

Eytdi iy iki cihânuñ hâlîki

Sen yaratduñ cümlesin bu mahlukı (C II-1 S 833 / B 4100)

(Ey iki cihanın yaratıcısı! Bu varlıkların hepsini sen yarattın.)

Kamulardan artug anuñ hurmeti

Hulkdur ol iki cihânuñ ni'meti (C II-1 S 67 / B 5970)

(Ona verilen değer herkesten fazladır, bu sebeple her iki dünyanın nimeti huy güzelliği olmuştur.)

Devlet-i her dü cihân anlardadur

Anlaruñ menzilleri cânlardadur (C I-1 S 67 / B 253)

(İki cihanın saadeti onlara verilmiştir, onların durakları dostların kalbidir.)

'İşk içinde gark ola çün cism ü cân

Bes harâmdur añıla her dü cihân (C II-1 S 127 / B 6283)

(Can da beden de aşka batıp sevgide boğulduğu için her iki cihanın anılması haram olur.)

Çün aña mülk oldı ol her dü cihân

Ma'lum oldı âşikârâ vü nihan (C II-2 S 849 / B 10045)

(Her iki cihan onun mülkü olduğu için gizli ve açık şeyler ortaya çıkıp anlaşıldı.)

Kaynak Alan: Dünya Hedef Alan: Ahiret (Diğer dünya)

1.1.1.2.2. Dünya bir sırlar evidir

'İşk u 'âşık sarf ola ol ma'şuka

Gide bu sen ben kala ol ma'şuka (C II-1 S 183 / B 6577)

Kendüzin kendü göre kendü seve

Uşbu ma'nî cem' olup geldi eve (C II-1 S 183 / B 6578)

İy Hudâyâ rûzı kılğıl kamuya

Kim bu evde bu işi böyle tuya (C II-1 S 183 / B 6579)

(Aşk da âşık da sevgilinin yolunda harcanacak. Sonunda sen ben kavgası gidip sevgili kalacaktır. O kendini kendi görüp sevmeli, işte so-

nunda bu yaratılışın sırları toplanıp bir yere geldi. Ey Allah'ım! Sen nasip et de bu sırlar evi olan dünyada herkes bu işi böylece bilip anlasın.)

Kaynak Alan: Dünya **Hedef Alan:** Sırlar evi

Âşık Paşa, önemli bir mutasavvıf şairdir. Ahlakî tasavvufî öğretici bir mesnevi niteliği taşıyan *Garîb-nâme*'de aşk kavramı sıklıkla işlenir.

Tasavvuf geleneğine göre yaratılış aşkla başlar. Tasavvufun özünü *Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım* kutsi hadisi oluşturur. Özünde aşk olan bu hadise göre Allah'ı bilmek ve tanımak aşk yoluyla gerçekleşir. Allah'ın sırrı ve tecellinin remzi bu aşkta gizlidir. Aşk, insanın yaratılışındaki güzellik ve varlığın temelini oluşturur. Yani Allah, insanı kendine ayna olsun diye yaratmıştır (Pala 2000: 42).

Âşık Paşa'ya göre dünya yaratılışın bu sırlarını barındıran bir evdir. İşte Âşık Paşa da yaratılışa ait bu sırların dünya denilen evde bilinmesini istemiştir.

1.1.2. Dünya Bir Kitaptır

Bir kitâbdur bu cihân 'ibret tolu

Kim okırsa anı oldur bahtulu (C I-2 S 979 / B 4848)

(Bu dünya ibret dolu bir kitaptır, onu okuyan kişi şanslıdır.)

Kaynak Alan: Kitap **Hedef Alan:** Dünya

Âşık Paşa, eserinde gören göz için dünyanın ilim ve ibret dolu bir kitap olduğunu, bunun Allah'ın gizli ilmi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre asıl kutlu kişi, bu durumu idrak edebilen kişidir. Dünyaya ilim, ibret ve hikmet dolu bir kitap olarak bakan Âşık Paşa'ya göre ilim, insana insanlığını kazandıran en önemli öğedir. Bu durum eserde *dünya bir kitaptır* alt metaforuyla ortaya konmuştur.

1.2. Kaynağını tabiattan alan metaforlar

1. 2.1. Dünya Dağdır

Dünya Türkistân tagıdur karı çok

Âhiret 'ummân ki gevherleri çok (C I-1 S 117 / B 489)

(Dünya karı çok olan Türkistan dağına, ahiret ise mücevheri pek fazla olan ummana benzer.)

Uçagelüp dünya tağın yayladuk

Âhiretten yaña çün 'azm eyledük (C I-1 S 117 / B 490)

(Uçarak gelip yazı dünya dağında geçirdik, artık ahiretten yana yöneliyoruz.)

Kaynak Alan: Dağ Hedef Alan: Dünya

Eserin genelinde dünyaya karşı olumsuz bir bakış açısı mevcuttur. Bu bakış açısı, yukarıda yer alan beyitlerde de devam etmektedir. Tasavvufî görüşün temelinde dünyanın alçak ve kötü olduğu düşüncesi hâkimdir ve dünya arzu edilen bir mekân değildir. Asıl istenen yer, kişinin ebedî kalacağı ahirettir. Ahiret ile karşılaştırıldığında bu dünyanın insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren bir yer olduğu düşüncesi hâkimdir.

Âşık Paşa, dünyayı karı çok olan Türkistan dağı olarak ifade ederken ahireti de içerisinde pek çok mücevher olan bir deniz olarak ifade eder. Bu ifadelerden hareketle dünyanın meşakkatlerle dolu, rahatsızlık veren bir mekân olduğu gerçeği ortaya çıkar. Ayrıca ikinci beyitte dünyanın geçici olarak kalınan bir yer olduğu, asıl vatanın ise ahiret olduğu belirtilir.

1.2.2. Dünya Denizdir

Kimi şöyle gark olupdur dünyaya

Bilümez kim ne kıla vü n'eyleye (C I-2 S 701 / B 3413)

(Kimi tamamen dünyaya daldığından batıp ne yapacağını bilemez olmuştur.)

Çün deñizdür bu cihân bilgil 'ayân

Pes gemidür bu surat bellü beyân (C II -1 S 295 / B 7174)

(İşte bu cihan deniz olduğu için bu vücut da gemidir.)

Pes suratdur dünya deñzinde gemi

Ya 'ni geldi dünyaya bu âdemî (C II-1 S 297 / B 7179)

(İşte dünya denizindeki gemi, buraya gelmiş olan insanoğludur.)

Hem bu sûret dünya deñzinde gemi

Oldı anın yüğrişür her âdemî (C II-1 S 303 / B 7216)

(Bu vücut da dünya denizinde gemi oldu, onun için insan dört bir yana koşar durur.)

Çün deñizdür dünya sen anda gemi

İmdi ne 'ymış gör selâmatlık emi (C II-1 S 305 / B 7226)

(Dünya deniz, sen de onunla gemi gibisin. Şimdi selamette olmanın çaresinin ne olduğuna bak.)

Kaynak Alan: Deniz **Hedef Alan:** Dünya

Kaynak alan olarak denizin seçildiği bu metaforunda, insanın deniz denilen dünyada bir gemi hükmünde olduğu ifade edilmektedir. Kişi eğer bu denize dalarsa batıp ne yapacağını bilemez hâle gelir. Nitekim gemi, suda güç ve kuvvet içindedir ancak gemiye su girerse bu defa o batıp yok olur.

1.3. Kişileştirmeler

1.3.1. Dünya insandır

Dünya insandır metaforu, insana dair faaliyetler ve ona ait özellikler olmak üzere değerlendirilmiştir.

Yiri gör kim secdeye urmuş yüzün

Ol semâ'da yavu kulmuş kendüzin (C I-1 S 21 / B 37)

(Dünyanın secdede olduğuna ve bu dönüşte kendinden geçtiğine bir bak.)

Komaya ol bizi girü dönmege

Sarmaşuban dünyada eglenmege (C I-2 S 693 / B 3379)

Dünyayı kop cân gönül 'ışka uya

Kendü 'ışkı darta ilte kendüye (C I-2 S 695 / B 3380)

(O, bizi tekrar dönüp dünya ile sarmaş dolaş olup orada kalmak için bırakmasın ve hep Hakk'ın güzelliği ile beraber eylesin. Can ve gönül dünyadan geçip aşka bağlansın. Hakk'ın aşkı bizi alıp Rabbimize kavuştursun.)

Nefsüm anuñ işiginde hâk-idi

Dünyaya el sunmadukdı pâk-idi (C I-2 S 883 / B 4350)

(Nefsim o eşikte toprak olmuş, dünyaya el sürmemişti, tertemizdi.)

Ol-durur kim çarhu kıldı bî-karâr

Ol-durur kim bu yire virdi karâr (C II-1 S 453 / B 7987)

(Yeryüzüne sakinlik ve ağırbaşlılık veren O'dur. Gökyüzünü döndürüp devamlı hareket halinde tutan da O'dur.)

Varduğınça berk yapışdı dünyaya

Kasdı oldur kim beni yoldan koya (C I-2 S 1095 / B 5466)

Bellü bildüm kim benümle gidemez

Berk dutupdur dünyayı terk idemez (C I-2 S 1095 / B 5467)

(Gittiği zaman tüm gücüyle dünyaya bağlandı, niyeti beni yoldan alıkoymakmış. Sıkıca sarıldığı dünyayı terk edip benimle gidemeyeceğini açıkça anladım.)

Nefse bakdum dirligi şoldur hemân

Ben bu ikrâr üzre güydüm bir zamân (C I-2 S 1097 / B 5477)

Dünyayı vardukça berk dutdı daki

Şöyle müstagrak ki hiç añmaz hak'ı (C I-2 S 1097 / B 5478)

Yâr sandum ben anı agyâr-ımış

Bile gitlüm dip beni aldar-ımış (C I-2 S 1097 / B 5479)

(Nefse baktım, yaşaması böyle idi. Ben bu söz üzerine bir zaman bekledim. Tüm gücüyle sıkı sıkıya dünyaya sarıldı ve kendini unutup Hakk'ı anmaz oldu. Onu dost sanmıştım, hâlbuki yalancı imiş. Birlikte gidelim diye beni aldatmış.)

Niçe güydümse 'akıl dirilmedi

Gelmedi 'ahde vefâ hiç kılmadı (C I-2 S 1101 / B 5490)

Gün günün artdı dahı endişesi

Dünya kovmak oldı küllü pişesi (C I-2 S 1101 / B 5491)

Eyle dutmuş dünyayı terk idemez

Dek beni epler velîkin gidemez (C I-2 S 1101 / B 5492)

Geçdi 'ömrüm yoldaşa güymeg-ile

Güydüğüm ne assı çün gelmez bile (C I-2 S 1101 / B 5493)

(Ne kadar bekledimse de aklım hazırlanıp gelmedi ve sözünde durmadı. Günden güne düşüncelerim arttı ve dünya peşinde koşmayı meslek edindi. Dünyaya dört elle sarılmış terk edemez, gitmediği gibi beni de epler. Ömrüm yoldaş beklemekle geçti. Beklediğimin faydası yok, beraber de gitmez.)

1.3.1.1. Dünya Aldatır

Bakmaya bu sûrete ma'nî güde

Dünyaya aldanmadın doğru gide (C I-2 S 907 / B 4484)

(O görünüşe bakmayıp, hikmet ardından koşar ve dünyaya aldanmayıp doğru gider.)

Kanı gönlüm kim hazînedâr-ıdı

Dün ü gündüz ol benümle yâr-ıdı (C I-2 S 1113 / B 5566)

Kaldı benden aldadum mı sandı ol

Dünyaya sarmaşdı vü aldandı ol (C I-2 S 1115 / B 5567)

Kanı cân kim ol yapardı dünyayı

Baňa mülk eylerdi her bir nesneyi (C I-2 S 1115 / B 5568)

Kaldı benden sarmaşuban dünyaya

Ya'ni kim mi'mâr ola her nesneye (C I-2 S 1115 / B 5569)

(Gece gündüz beni bırakmayan ve hazinedar olan gönlüm nerede? Benden ayrılmakla aldattım sandı; fakat dünyaya sarmaşıp aldanan o oldu. Bana her bir nesneyi mülk eyleyen, dünyayı yapıp şenlendiren can nerede? Her bir varlığın mimarı olan can da dünyaya sıkı sıkıya sarılarak benden ayrıldı.)

1.3.1.2. Dünya Vefasızdır

Uşbu dünya kimseye dōst olmadı

Bî-vefâdur kimse dōstlık bulmadı (C II-2 S 921 / B 10410)

(Kimsenin dostluk bulmadığı bu vefasız dünya, hiçbir kimseye dost olmamıştır.)

1.3.1.3. Dünya (kendine) âşık eder

Kanı nefis kim baňa çâşnîgîr-ıdı

Her iş içinde benümle bir-ıdı (C I-2 S 1113 / B 5562)

Kaldı benden yâr-iken utanmadı

Dünya sevdi âhiri hiç sanmadı (C I-2 S 1113 / B 5563)

(Hani her işte benimle beraber olan, lezzetlerle bakan nefis nerede? Bana sevgili iken utanmadan beni bıraktı, sonunu bırakmayıp dünyaya âşık oldu.)

Eserde dünya kavramı ile ilgili tespit edilen metaforlar ve bu metaforlar ile verilmek istenen mesajlar şu şekilde sıralanabilir:

	Metafor	Verilmek İstlenen Mesaj
1	Kervansaray, misafirhane, meydan, değirmen, yıkılacak yapı	Dünya, kısa süreli ve geçici bir mekândır.
2	Dağ, külhan, zindan	Dünya, ahirete göre sıkıntılarla dolu, rahatsızlık verici bir mekândır.
3	Kitap, mektep-hane	Dünya, ilim öğrenilmesi gereken bir mekândır.
4	Seyran	Dünya, hayata ibret gözüyle bakılan, insan-ı kâmil olma yolunda bir gezinti yeridir.
5	Sırlar evi	Dünya içerisinde yaratılışın sırlarını barındıran bir evdir.
6	Ülke, saray, ev, bahçe, deniz	Dünya insanların hüküm sürdüğü ve nimetlerinden faydalandığı bir mekândır
7	İnsan	Dünya kendisine hayran bırakan ama sonunda aldatan, vefasızlık yapan bir insan gibidir.

SONUÇ

Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'sinde dünya ile ilgili görüşleri, onun tasavvufî bakış açısı ile doğru orantılı olarak şekillenir. Âşık Paşa'nın bu bakış açısı, dünyaya ilişkin düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. *Garîb-nâme*'de soyut yönü ağır basan dinî ve ahlakî bir kavram olan *dünya*, genellikle fiziksel bir varlık olarak düşünülmüş, somutlaştırılmıştır. Böylece *dünya*, daha kolay anlaşılır bir hâle gelmiştir. Eserde somutlaştırma işlevinin gerçekleşmesinde rol oynayan ontolojik metaforlar tespit edilmiştir.

Eserde, kaynağını cansız varlıklardan ve maddelerden alan ontolojik metaforlar şunlardır: “Dünya mekândır, dünya evdir, dünya saraydır, dünya kervansaraydır, dünya değirmendir, dünya mektep-hanedir, dünya külhandır, dünya zindandır, dünya seyrandır, dünya ülkedir, dünya yıkılacak yapıdır, dünya misafirhanedir, dünya meydandır, dünya bahçedir, dünya perdedir, dünya sırlar evidir, dünya kitaptır.” Kaynağını tabiatan alan ontolojik metaforlar ise şunlardır: “Dünya dağdır, dünya denizdir.”

Garîb-nâme'de *dünya insandır* metaforu, dünyanın insana ait özelliklerle açıklanması sonucu ortaya çıkmıştır. Dünya kişiyi peşinden sürükleyip kendine âşık eden, aldatan, vefasızlık yapan bir kişi olarak ele alınmış ve insana ait kötü vasıflarla tasvir edilmiştir. Bu şekilde metaforlaştırılan dünya, esas mutluluk kaynağı olarak düşünülmemiştir. Kişinin gerçek vatanının ahiret olduğu gerçeği öne çıkarılmıştır.

Eserin tamamında dünyayı değersiz gören / gösteren bir anlayışa rastlanmaz. Dünya, farklı biçimlerde oluşmuş metaforlar ile bütüncül bir anlayışla tasvir edilmiştir.

Âşık Paşa, *Garîb-nâme*'sinde dünya kavramını pek çok ontolojik metafor ile ele alıp açıklamıştır. Onun dünya algısı tamamıyla olumsuz değildir. Eserde çoğunlukla dünyaya karşı olumsuz bir bakış açısı görünse de Âşık Paşa, beslendiği tasavvufî kültürün ve bunun dayandığı Kur'an ve sünnet anlayışının sonucu dünyayı ibretle bakılması gereken bir kitap gibi görür. Ona göre dünya ilim tahsil edilmesi lazım gelen ve içerisinde yaratılışın gayesini barındıran bir yerdir. Dünya sıkıntılarla dolu, kişinin rahata eremeyeceği bir mekândır. Kişi dünyanın nimetlerine kapılıp esas gayesini unutmamalıdır. Âşık Paşa, bütün bu yaklaşımlarıyla insanlara dünyanın gerçek yüzünü gösterip onların ahiret merkezli yaşamaları gerektiğini metaforik bir dille göstermeye çalışır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1997), *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- AKSAN, Doğan (2005), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınevi, Ankara.
- ARİSTOTELES (204), *Poetika*, (Çeviren İsmail Tunalı), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1989), *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- COŞKUN, Menderes (2007), *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- DİLÇİN, Cem (2000), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ELVAN ÇELEBİ (1995), *Menakıbu'l-Kutsiyye fi Menasibu'l-Ünsiyye*, Haz. İ. E. Erünsal, A.Y.Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- ERCİLASUN, Ahmet Bican, (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERDEM, Melek (2003), *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*, Köksav Yayınları, Ankara.
- FEYZİOĞLU, Nesrin (1996), *Garîb-nâme Üzerinde Bir Motif İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- İLHAN, Nadir (2013), "Garîb-nâme'de Kullanılıp Günümüz Türkçesine Ulaşmayan Eski (Arkaik) Kelimelere Dair", *Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu -Bildiriler- 1-2 Kasım 2013*, Kırşehir Valiliği Yayınları, Kırşehir, s. 187-216.
- KARAAĞAÇ, Günay (2013), *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- KEMAL, Mağfiret (2003), *Buddhist Türk Çevresi Eserlerinde Metafor*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KOCAKAPLAN, İsa (1992), *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad (1975), "Âşık Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, C.I, İstanbul.
- KUT, Günay (1991) "Âşık Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul.
- KÜLEKÇİ, Numan (2005), *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- LAKOFF George, JOHNSON Mark (2010), *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. (Gökhan Yavuz Demir, Çev.), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- PALA, İskender (2000), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ÖZKAN, Mustafa (2008), "Âşık Paşa ve Çağdaşlarının Türk Diline Hizmetleri", *II. Âşık Paşa Sempozyumu Bildiriler 9-11 Haziran 2011*, Beşir Kitabevi, İstanbul. s.85-103.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2006), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- ŞENTÜRK Ahmet Atilla-Ahmet Kartal (2012), *Üniversiteler İçin Eski*

Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Türk Dil Kurumu (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ULUDAĞ, Süleyman (2002), *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.

ÜŞENMEZ, Emek (2013), *Eski Anadolu Türkçesinde Arkaik (Eski) Ögeler*, Akademik Kitaplar, Ankara.

YAVUZ, Kemal (2000a), *Âşık Paşa, Garîb-nâme: Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma*, C. 1/1, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, Kemal (2000b), *Âşık Paşa, Garîb-nâme: Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma*, C. 1/2, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, Kemal (2000c), *Âşık Paşa, Garîb-nâme: Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma*, C. 2/1, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, Kemal (2000ç), *Âşık Paşa, Garîb-nâme: Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma*, C. 2/2, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, Kemal, (2003), “Âşık Paşa”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13. Sayı, s. 29-39, Konya.

YUNUSOĞLU, Mağfiret Kemal (2006), “Türkiye Türkçesi Bilgisayar Metaforları”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3/2, s. 51-6.